

PROF. RAFAL TAUBENSCHLAG IN MEMORIAM

Právněhistorická věda nejen polská, ale mezinárodní vůbec utrpěla úmrtím prof. R. Taubenschlaga dne 25. června 1958 nesmírnou ztrátu. Je to zřejmé nejen těm, kteří poznali prof. Taubenschlaga osobně, kteří studovali jeho díla, ale i těm, kdož jen přehlednou jeho bibliografii o 300 velikých děl i menších studií a článků, k množství kritických recenzí ani nehledě. Třebaže hlavním předmětem jeho zájmu byla papyrologie, jejímž byl v poslední době nepochybně představitelem, oblast jeho badatelské činnosti objímala právo římské, středověké právo polské, problémy práva mezinárodního a současné právo civilní a trestní. Ke konci života zaujala jej klínopisná práva starého Orientu a jejich vztah k ostatním právům antickým. Krutý osud přerval tu právě dílo, které svými prvními projevy slibovalo nové, podnětné práce.

Rafał Taubenschlag se narodil 6. května 1881 (českým přátelům s úsměvem často připomínal, že není jeho zásluhou, jestliže v příchodu na svět předstihl ho akademik Hrozný přesně o dva roky) v Přemyšlu, v někdejší rakouské Haliči. Zde též maturoval, aby pak vstoupil na právnickou fakultu Jagiellonské university v Krakově, kde prof. Wróblewski jej zaujal pro studium právní historie, již zůstal věren po celý život. Po doktorátu prohluboval své znalosti na universitě v Lipsku u proslulého romanisty a papyrologa L. Mitteise, kde plně soustředil svůj zájem na rozvíjející se právě bádání papyrologické. Zejména jej upoutaly problémy vývoje domácího práva východních římských provincií a vlivu, jaký zde mělo právo římské; poukazoval na jeho zhellenisovanou formu, protkanou prvky místních práv domácích, i v době po Caracallově ediktu, kdy téměř všem obyvatelům římské říše se dostalo římského občanství.

Po návratu ze studií se v r. 1912 habilitoval na krakovské universitě, kde působil až do počátku druhé světové války jako profesor římského práva. Tehdy byl nucen opustit svou vlast. Odtud se dostal po krátkém působení na universitě v Aix en Provence do Ameriky, kde byl jmenován v r. 1942 profesorem na New School for Social Research při Columbia University v Novém Yorku. Po osvobození své vlasti neprodloužil již svůj služební závazek v cizině a v r. 1947 se vrací do Polska, aby se ujal na varšavské universitě řízení katedry antického práva a místa ředitele papyrologického ústavu při téže universitě. Novým úkolům organizačním a dalšímu badatelskému úsilí věnoval Taubenschlag veškerou svou energii. Pracoval neúmorně, jak může potvrdit každý, kdo s ním přišel do styku. Jeho energie byla tím obdivuhodnější, že činil tak bez ohledu na své otřesené zdraví a zejména slábnoucí zrak.

Není možno v rámci této krátké posmrtné vzpomínky rozebrat celé Taubenschlagovo vědecké dílo. Nebylo oboru v širokém rámci papyrologických studií, v němž by nepodal nové, objevné příspěvky a svérázným způsobem neřešil jeho problémy. Zajímal se nejen o otázky procesní, soudní organizaci v Egyptě v době

ptolemaiiovské, římské a byzantské, ale i o právo trestní, moc otcovskou i mateřskou, povinnosti alimentární, postavení otroků, nejrůznější otázky práva obligačního apod. Jsou to jen hesla z veliké řady prací, v nichž je podáno vyčerpávajícím způsobem na podkladě originálních pramenů vsutku vědecké řešení konkrétních problémů. Vedle těchto přčetných monografických zpracování jednotlivých otázek z práva řeckoegyptských papyrů předložil Taubenschlag svou velikou, synthetickou práci z tohoto oboru, jež mu zajistila jedno z nejpřednějších míst mezi badateli na poli právní historie. Jde o rozsáhlé, nejprve ve dvou svazcích vydané dílo „*The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of the Papyri (332 B. C. — 640 A. D.)*”; jeho první svazek byl vydán ještě za války r. 1944 v New Yorku, kdežto druhý (*Political and Administrative Law*) v r. 1948 již ve Varšavě. V r. 1955 vyšlo rozšířené a opravené druhé vydání tohoto díla v jednom svazku*). Na téměř 800 stranách se nám rozvíjí právní, hospodářský a společenský život starověkého Egyptu v časovém rozpětí téměř jednoho tisíciletí, od dobytí země Alexandrem Velikým až do jejího podrobení Araby. Sotva bychom našli obdobnou práci, v níž vedle vlastního řešení autorova je — zejména v poznámkách — snesena veškerá pramenná dokumentace a mimořádně bohatá literatura. Zvláště cenné jsou stále konfrontace domácího práva egyptského s jeho sousedy na východě, dále s řeckým a římským právním řádem. Nepřekonatelným zůstává Taubenschlagovo vyličení egyptského práva manželského.

V oboru středověkého práva polského se Taubenschlag projevil řadou pozoruhodných studií a příspěvků, z nichž jen příkladmo lze uvést *Proces polski XIII i XIV wieku do Statutów Kazimierza Wielkiego* (1918), *Die Entstehung der Statuten Kasimirs des Grossen* (1928) *Formularze czynności prawno prywatnych w Polsce w XII i XIII wieku* (1930), *Das Strafrecht des polnischen Mittelalters* (1936), *Die italienischen Formelbücher in Polen im XIII Jahrhundert* (1934), *La storia della recezione del diritto romano in Polonia fino alla fine del secolo XVI* (1939). Recepce římského práva v Polsku se zabýval Taubenschlag s obzvláštním zájmem, a proto byl pozván mezinárodním komitétem k spoluúčasti na vytvoření celkových dějin této recepce v evropských zemích, jež mají vyjít jako „*Der neue Savigny*“.

Z řady jeho mezinárodněprávních příspěvků citujme aspoň *The Plea of Superior Order (A Discussion of the Trial of War Criminals)* z r. 1945 a ze studií věnovaných právu pozitivnímu především jeho *Sądy polubowne w świetle historii* (1952). Ještě na sklonku svého života připravil výběr téměř 200 nejvýznačnějších svých drobných studií, jenž byl vydán nyní péčí Polské Akademie věd posmrtně jako „*Opera minora*“.

Poslední láskou Taubenschlagovou se stala práva starého Orientu, především práva klínopisná. Na podkladě těchto pramenů se pokoušel hledat stopy vlivů staroorientálního právního řádu na právním řádu řeckém a římském, jakož i v Egyptě. Výraz své snaze a zálibě dal nejen ve své nové učebnici soukromého práva římského (1955), ale zejména ve své znamenité knize „*Rzymskie prawo prywatne na tle praw antycznych* (1955), v níž sleduje vývoj veškerých právních institutů na podkladě právních pramenů klínopisných. K tomu přistupuje ještě řada dalších drobnějších studií, jako např. *Das babylonische Recht in den griechischen Papyri* (1954), *Keilschriftrecht im Rechte der Papyri der römischen und byzantinischen Zeit* (1956), *Stan badań nad wpływem prawa babilońskiego na prawo rzymskie* (1957)) aj.

*) Z nejdostupnějších recenzí tohoto Taubenschlagova díla srov. zejména J. Cvetler, *Archiv Orientální* 24 (1956), 648ns.

Ještě za svého pobytu v Americe, na sklonku války, se Taubenschlag rozhodl vydávat časopis, věnovaný problémům právní papyrologie a antických práv pod názvem *The Journal of Juristic Papyrology*, který od svého druhého ročníku, po návratu Taubenschlagově do vlasti, vychází dále péčí Polské Akademie věd (se souběžným polským titulkem *Rocznik Papirologii Prawniczej*) a v tomto roce dosáhne již v 13 ročníků. V tomto časopise se soustřeďuje vynikající práce světových odborníků na poli papyrologie a práv antických; zde je též podávána v pravidelných rubrikách podrobná bibliografie papyrologická, práv klínopisných, jakož i práva hebrejského.

Mezinárodní věhlas profesora Taubenschlaga nejlépe dosvědčuje trojsvazková Pocta „*Symbolae Raphaeli Taubenschlag dedicatae*“ vydaná při příležitosti padesátého výročí jeho badatelské a pedagogické činnosti. Téměř sto vysoce zajímavých příspěvků napsaných nejen polskými, ale i zahraničními odborníky, ať už žáky nebo kolegy a přáteli Taubenschlagovými, se vztahuje k široké sféře právněhistorického bádání, jež byla Taubenschlagovou doménou: vedle studií ryze papyrologických mají místo i příspěvky z práv staroorientálních, práva řeckého, studie romanistické i z oboru středověkého vývoje římského práva.

Není proto divu, že prof. Taubenschlagovi se dostalo významných poct domácích i zahraničních. Vedle členství v Polské Akademii věd a řadě vědeckých institucí polských i mezinárodních, byl mu udělen titul laureáta státní ceny I. třídy, byl odměněn i Řádem I. třídy a komandérským křížem s hvězdou řádu „Odrozienia Polski“ a Zlatým křížem zásluh.

Naše vzpomínka na zesnulého by nebyla úplnou, kdybychom se nezmínili též o jeho vztahu k naší právněhistorické a orientalistické vědě a k jejím představitelům. Prof. Taubenschlag byl od dávných let blízkým přítelem nejen akademika B. Hrozného, jemuž věnoval do jeho Pocty (*Symbolae Hrozný*) znamenitou studii *The Inviolability of Domicile in Greco-Roman Egypt*, ale žil v přátelských stycích s řadou našich právních historiků, ať šlo o romanisty, medievalisty nebo badatele v oboru staroorientálních práv. Přesvědčivým dokladem toho jsou jejich příspěvky nejen v Journalu, ale i v posléze uvedené Taubenschlagově Poctě, kde v řadě mezinárodních spolupracovníků jsou zastoupena i jména českých právních historiků (Boháček, Cvetler, Klabouch, Klíma). Když v r. 1954 navštívil prof. Taubenschlag Prahu, sotva kdo z jeho českých přátel pomyslel, že vědecké symposion, které zde s nimi uspořádal, bylo již příležitostí poslední. Nemilosrdný osud ukončil dráhu prof. Taubenschlaga ke škodě vědy i k lítosti těch, kterým byl nedostižným příkladem v práci a ve snaze proniknout k jádru problémů a vědecké pravdě.

Josef Klíma